

Aborijin Efsanelerinde Ateş Motifi

Fire Motif in Aboriginal Legends

ÖZET

Dünyanın yaşayan en eski kültürüne sahip Aborijinler, binlerce yıldır nesilden nesile sözlü olarak aktarılan efsaneleriyle de incelenmesi gereken bir fenomendir. Aborijin efsanelerinde inançtan yaşam felsefesine, uyulması gereken yasaklardan ve kurallardan avcılığa; doğum, evlilik, ölümle ilgili ritüellerden doğayı tanıma ve ondan faydalanma adına her türlü bilgiye ulaşılabilir. Günümüzün taş devri insanları olarak adlandırılan Aborijinlerin ateşi nasıl bulup kullandıklarına dair de pek çok efsaneleri vardır. Ateş motifi dünya mitolojisinde en fazla kullanılan doğa motiflerinden biridir. Bu çalışmanın amacı Aborijin efsanelerinde ateş motifinin hangi farklı amaçlarla kullanıldığını göstermektir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi, gözlem ve röportaj teknikleri kullanılmıştır. Araştırma süresinde İngilizce ve Türkçe kaynaklar taranmış, bazı Aborijin kabileleriyle bir süre zaman geçirilerek efsaneleri ile ilgili ilk kaynaktan veriler toplanmıştır. Araştırmanın sonucunda Aborijin efsanelerinde ateşin bulunması ile ilgili anlatılan bilgilerin farklı kültürlerin efsanelerinde anlatılanlarla benzerlik taşıdığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Aborijin, Aborijin Efsaneleri, Doğa Motifleri, Ateş Motifi

ABSTRACT

Aborigines, who have the oldest living culture in the world, are a phenomenon that needs to be examined with their legends that have been passed down orally from generation to generation for thousands of years. In Aboriginal legends, from belief to the philosophy of life, from prohibitions and rules to be followed to hunting, and from rituals related to birth, marriage, and death, all kinds of information can be accessed to get to know nature and benefit from it. Aborigines, today called Stone Age people, have many legends about how they found and used fire. The fire motif is one of world mythology's most used nature motifs. This study aims to show the different purposes for which the fire motif is used in Aboriginal legends. Document analysis, observation, and interview techniques, among the qualitative research methods, were used in the research. During the research, English and Turkish sources were scanned, some time was spent with some Aboriginal tribes, and data about their legends was collected from the first source. As a result of the research, it was seen that the information about the existence of fire in Aboriginal legends was similar to that told in the legends of different cultures.

Keywords: Aboriginal, Aboriginal Legends, Nature Motifs, Fire Motif

GİRİŞ

“Legend karşılığı olarak dilimizde kullanılan efsane; eski çağlardan beri söylenegelen olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen söylencelerdir. Brockhaus'e göre tarihte adı geçmeyen, artık unutulmuş kahramanlara ait efsaneler mitolojinin kadrosuna girer” (Ögel, 1995. s. 5).

Efsaneler; bir olay, yer veya adla ilgili inancı dile getiren veya bunların ortaya çıkış sebebini açıklayan olağanüstü özelliklere sahip kısa anlatımlardır. Efsanelerdeki olayların gerçeğe dayandığı var sayılır. Bu anlatımlar süsten uzak ve yakındır. Ancak olayların açıkça belirtilmesi için efsanelerde yer alan olayların kişi ve zamanla ilgili bazı bilgilerin verilmesi gerekir. Efsanelerde halkın özlemleri, dünya görüşü ve ideal insan tipi diğer edebi türlerden daha kesin olarak ortaya konur. Bu bakımdan efsaneler tarihle halk muhayyilesinin bir terkididir. Efsanelerde ortak fikir devletin ve milletin bekası olduğundan bunlarda milletin her devirde bağlı bulunduğu değerlerin ele alınıp yüceltilmesi ilk amaçtır (Sakaoğlu, 1980. s. 11).

“Türkçeye Fransızcadan girmiş olan motif sözcüğü, yan yana gelerek bir bezeme işini oluşturan ve kendi başlarına birer birlik olan öğelerden her biri, kendi başlarına konuya özellik kazandıran öğelerin her biri, bestenin bir parçasına çeşitli yönlerden birlik sağlayan belirleyici küçük birim (TDK, 2011).” gibi anlamlar taşımaktadır.

Motif, yazının toplum düzenine hâkim olmadığı dönemlerde, kültürler için bir tür muhafaza, ambar, hafıza vazifesi gören estetik dil yaratılarının (masal, efsane, destan, hikâye, fıkra, bilmece, türkü, mani, atasözü, deyim vb. gibi) büyümlü yapı taşlarıdır. Estetik kültür yaratılarının en küçük unsuru yani; kristalize olmuş,

Semih Yılmaz¹
Cemal Özdemir²

How to Cite This Article

Yılmaz, S. & Özdemir, C. (2024). “Aborijin Efsanelerinde Ateş Motifi”, International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 10(4): 612-623. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13084043>

Arrival: 05 June 2024
Published: 27 July 2024

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Doktora Öğrencisi, International Burch University, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Avustralya.

² Prof. Dr, SDU University - Kazakistan, Shinawatra University - Thailand

yoğunlaşmış kültür çipleridir. Kültürün sırlar hazinesinin şifreleridir. Dinleyenleri mest edici illüzyon unsurlarıdır. Dimağları hipnoz derecesinde saran büyüleyici renklerdir. İrkiltici uyarıcılardır. Yaşamak için hayallerden başka hiçbir şeye ihtiyaç duymayan harikalar (Thompson, 1977).

Max Lüthi motifi, hikâye etmenin en küçük şeklidir, diye tanımlarken Vesselovski ise hikayenin en küçük parçasıdır diye açıklar (Alptekin, 2002).

Motifler, gizemli ve gerçek anlamını sadece onu üreten halkın bildiği, yine o halka ait kültürel özellikler taşıyan, zamanla efsane ve masallarda kullanılarak bellekte belirli anlamlar kazanmış öğelerdir. (Saman, 2020).

Semboller, taşıdıkları anlam genişliği ve tarih boyunca onlara yüklenen misyonun zenginleşmesi nedeniyle çoğu zaman sözcüklerin taşıdığı anlamlardan çok daha fazla karşılıklara sahip olmuşlardır. İşte; efsane, destan ve masallarda sembolleşerek karşımıza çıkan motifler, bir milletin taşıdığı kültürel kazanımların anlaşılması adına önem taşımaktadır.

Motifler, bir efsane ya da masalın ana yapısını teşkil eden büyük bir unsur olabileceği gibi olay örgüsü içinde geçen küçük anlatı birimleri de olabilir. Bazen de ana yapıyı oluşturan bir motif daha küçük anlamlı motiflerle de iç içe geçebilir.

Avustralya *dünyanın dibi* olarak adlandırılan bir kıta ülkesidir. Latince *Australis* yani güneyde olan, sözcüğünden türetilmiştir. Kıtanın ilk sakinleri olan Aborijinlerin buraya 40.000 ile 60.000 yıl önce yerleştikleri sanılmaktadır. Buz devri sırasında gerçekleştirdikleri büyük göç halen Aborijin efsanelerinde anlatılmaktadır. “Bununla birlikte Avustralya’daki yerliler, orada türemiş değildir; tıpkı Japonya, Hindini ve Endonezya halkı gibi onlar da Asya’nın ana rahminden gelmişlerdir” (Eberhard, 1992, s.1).

Batılılar tarafından *Aborijin* olarak adlandırılan Avustralya yerlileri, genel olarak kendilerini *koorie* olarak tanımlar (Yasdıman, 2005). Aslında her Aborijin kabilesinin kendi özel isimleri ve aynı zamanda diğerlerinden farklı dilleri vardır. Aborijin ifadesi Latince bir sözcük olup bir yerin asıl sahibi, ilk orijin veya yerli anlamına gelir (Coşkun, 2021). Değişen zaman içinde Avustralyalı beyazlar tarafından *Black Fellow* (Kara Dost), *Indigenous* (Yerli) ve *First Nation* (İlk Halk) gibi farklı isimlerle adlandırılmış olsalar da dünyada onlara verilen genel isim Aborijindir.

Aborijinlerin temel inanç sistemini, içinde pek çok söylene barındıran *düşzamanı* oluşturur. Düşzamanı dedikleri, onların gördükleri, yaşadıkları, duyumsadıkları her şeyin yaradılışını anlatan kutsal bir döneme ait öykülerdir (Uğurlu, 2019).

Aborijin efsanelerinde pek çok hikâye dünyanın oluşumu ve onun göğe aitliği ile ilgilidir. Düşzamanı ile ilgili hikâyeler, Aborijin halklarında tüm sosyal ve dinsel yaşamın temelleridir. Onlar, bu ilksel olguları hikâye ederler. Yeryüzünün nasıl şekillendirildiğini, ateşin nasıl yaratıldığını, bitkilerin, hayvanların, insanların nasıl meydana geldiğini, mızrakların ve öğütme taslarının Aborijin erkek ve kadınlarının güncel yaşamları için icat edildiğini anlatırlar (Örücü, 2005, s. 7).

Özetle, düşzamanı öyküleri mitlere dayanmaktadır. Bu mitlerde ise, tüm evrenin, insanların, hayvanların ve bitkilerin yaratılış temaları ön plandadır. Avustralya söylenceleri, Aborijinlerin kültürel ve zihinsel yapıları, mitolojileri ve toplumsal değerleri hakkında bilgiler vermektedir.

Aborijin efsanelerinin içinde geçen buz devri zamanları, depremler, yanardağ patlamaları, meteor düşmeleri ve sel baskınları gibi gerçekte de meydana gelen doğa olaylarının bilimsel olarak meydana geliş tarihlerinin araştırılmasıyla bu efsanelerin en az 20-30 bin yıl arası kulaktan kulağa anlatıldığı tespit edilmiştir. Bu yönleriyle dünyanın en eski ve hâlâ anlatılan efsanelerine Aborijinlerin sahip olduğu söylenebilir.

Aborijinlerin yazılı bir tarihleri olmadığı için anlattıkları efsaneler onların tek tarihi kayıtlarıdır (Bates, 2011). Bir bakıma bu efsaneler, yazıları olmayan Aborijinlerin kutsal metinleri gibidir. Bazı Aborijin bilgeleri yazıya güvenmediklerini çünkü yazıya geçirilen kutsal ve sırlı bilgelerin herkesin eline geçebileceği tehlikesi taşıdığını savunurlar, bu yüzden kadim zamanlardan beri efsaneler hep sözlü aktarımla sonraki nesillere taşınmıştır.

Aborijin efsaneleri üç temel olguyla ilgilidir: insan, toprak ve kutsal yerler. Bu efsaneler düşzamanı denilen bir mitolojik yapının farklı parçalarını oluşturur. Aborijinler, efsanelerini kendi insanların dışındakilere nadiren anlatırlar ve anlattıkları da sınırlı sayıdadır. Öyle efsaneler vardır ki onları sadece kabilenin olgun erkekleri dinleyebilir. Bunun sebebi olarak sahip oldukları ritüellerin gizli ve kutsal olduğuna inanmalarıdır. Bunun yanında sömürgeci beyazlara karşı duyulan güvensizlik de elbette önemli sebeplerden biridir (Yasdıman, 2005).

İlk Aborijin yazar olarak kabul edilen David Unaipon, Aborijin efsanelerini derleyerek İngiltere'ye kazandıran ilk isimdir. Aborijin kültüründe bu efsanelerin önemini vurgulayan yazar kitabının ön sözünde şu ifadelerle yer verir:

Soyumun, yani Avustralya Aborijinlerinin geniş bir efsane geleneği, mitleri ve halk öyküleri var. Kabilenin genç üyelerine anlatmaktan zevk aldıkları bu öyküler, binlerce yıldır sözlü olarak iletilegelmiştir. Esasında, tüm kabile yasaları ve âdetler, tıpkı Avustralyalı beyaz annenin çocuklarını önce masallarla eğitmesi gibi her şeyden önce kabilenin çocuklarına öykü biçiminde anlatılır. Elbet anneler ve yaşlı adamlar bu öyküleri anlatırken bir hayli uzatır, hareketlerle ve oyunculukla destekleyerek her ayrıntıyı belirtirler; fakat ben öyküleri beyaz dostlarımız için yazarken, anlamın ve atmosferin kaybolmaması için en yalın anlatım biçimlerini kullandım (Unaipon, 2003, s.11).

Aborijinlerin hayat anlayışı ve inanışlarını anlamak için öncelikle efsanelerini ve bu efsanelerin taşıdığı simgesel anlamları bilmek gerekir. Aborijinlerin hayatlarının her safhası efsanelerden edinilen bilgilerle şekillenir. Nasıl avlanacakları, nerede su bulacakları, hangi hayvanları avlamanın yasak olduğu, ateşi nasıl yakacakları, silahlarını nasıl yapacakları ve hayata dair en küçük detayları çocukluklarından beri dinledikleri efsanelerden öğrenirler.

Bunun yanında inançlarını, ailenin önemini, büyüklere saygıyı ve en önemlisi kabile kurallarına uyup düzeni koruyarak tüm bu birikimi sonraki nesillere aktarmayı yine efsaneler sayesinde özümserler.

Bu efsaneler kainatın; tüm bitki ve hayvanların, dağ, deniz, ırmak ve ağaçlara kadar nasıl yaratıldığından, ateşin nasıl bulunduğundan, kuşların renklerini ve ötüş şekillerini nasıl kazandıklarından, kanguruların neden keseleri olduğundan, koalanın niçin kuyruğu olmayıp su içmediğinden, kaplumbağanın kabuğunu nasıl kazandığından, balinanın neden su püskürttüğünden, kurbağaların neden suya hemen atladıklarından ve bazı hayvanların neden üzüntülü sesler çıkardığına kadar pek çok bilgi içerir.

Bu efsaneler aynı zamanda günlük hayatta ihtiyaç duyulan malzemelerin nasıl yapılıp nasıl kullanılacağı konusunda bir el kitabı gibidir. Örneğin bumeranğın nasıl yapılacağı, mızrakların daha uzağa nasıl atılacağı ya da meyvelerin olgunlaşma zamanlarıyla hangi otlardan nasıl zamk yapılacağı yine efsanelerden öğrenilir.

Aborijinler bu efsanelerle sakladıkları yasalara uydukları sürece atalarının ruhlarının kendilerini koruyacaklarına inandıklarından doğayla tam bir uyum içinde ve ona asla zarar vermeden yaşamaya dikkat ederler. Bu sayede atalarının ulaştığı gizli, kutsal bilgilere sahip olacaklarına inanırlar.

Ateş, insanlığın en büyük keşiflerinden biridir. Ateşin kullanılmaya başlanması ile birlikte insanın tabiat üzerindeki hakimiyeti başlamış, insan ateş sayesinde soğuktan korunup ısınma gereksinimini karşılamış, gecelerini aydınlatmış, avladığı hayvanları pişirmiş, vahşi hayvanlara karşı koruma elde etmiştir.

Ateşin keşfi ve kontrolü ile insan ekosistemde tepeye sıçradı. Bu sıçramadaki önemli adımlardan biri de ateşin kontrolünün keşfedilmesiydi. İnsanlar nihayet güvenilir bir ışık ve ısı kaynağına ve aynı zamanda etraflarında gezinen aslanlara karşı ölümcül bir silaha kavuşmuşlardı. Kısa süre içinde insanlar komşularına karşı da bu silahı bilerek kullanmış olabilirler (Harari, 2017, s.25).

Ateşin göklerden gelen tanrısal bir hediye olduğuna inanılması, ısıısıyla metalleri bile eritip şekillendirmesi hem insanın yararına olması hem de kontrolden çıkınca yakarak ölümcül bir şekle bürünmesi, göklerde yaşadıklarına inanılan Tanrılarla iletişim kurma aracı olması ve yaşamı oluşturan dört ana unsurdan biri olduğuna inanılması ateşe bir kudsiyet ve saygı kazandırmıştır. Bu saygı zamanla çoğu kültürde inanca dönüşmüş ve ateş tanrılaştırılarak kendisine tapınılan bir ilah haline gelmiştir.

“Tüm olgular arasında birbirine zıt iki değeri, iyiliği ve kötülüğü, aynı açıklıkla taşıyabilen tek olgudur. Cennette ışık saçar. Cehennemde yakar. Ateş tatlıdır ve ateş işkencedir. Mutfaktır ve kıyamettir. Ateş gönenc, ateş saygıdır. Koruyucu ve müthiş bir tanrıdır, İyidir ve kötüdür. Kendisi ile çelişkiye düşebilir. Bu nedenle evrensel açıklamanın ilkelerinden biridir” (Bachelard, 1999, s.17).

Ateş aynı zamanda güneşin de bir parçası kabul edilmiş, güneş gece kaybolunca ateşin onun yerini aldığına inanılmıştır. Ateş, günahlardan arındırıcı, şifa veren, temizleyici, birleştirici ve koruyucu bir motiftir.

Ateşin kıvılcımı, közü, dumanı, rengi, yanarken çıkardığı ses, türlü efsanevi anlatımlara yol açmış, bu nitelikleriyle ateş bakıcılık, falcılık ve büyücülük için bir araç olarak kullanılmıştır. (Tanyu, 1994). Bunun yanında bazı kabileler ateşten çıkan yangınların doğruyu ve değış-tiri-lemes yasaları simgelediklerine inanırlardı.

Çoğu kültürde ateşe saygısızca davranmak hoş görülmez, üstüne su dökülmez, tükürülmez, saç veya kirli maddeler atılmaz ve külleri de gelişigüzel savrulmaz, özenlice bir yere gömülürdü. Ateşin sönmeye uğursuzluk olarak kabul edilirdi. Bunun yanında bazı kültürlerde ise yemek atıkları, saç, tüy ve kulak kirleri gibi vücut atıkları ateşte yakılarak yok edilir, böylece büyücülerin onları kullanarak insanlara zarar vermeleri engellenmiş olurdu.

Tanrılara ulaşmada bir elçi olarak da kabul edilen ateş, kurban törenlerinde de kullanılan bir simgedir. Kurbanlar ateşte yakılarak dumanları göğe savrulur ve bu dumanla Tanrıların gökten gönderdikleri ateş, dumanla tekrar tanrılara gönderilip onlara şükranlar sunulurdu. Bunun yanında aynı inanç doğrultusunda ölümler de yakılarak ruhlarının tanrıların katına ulaşacağına inanılırdı.

Gökten yıldırımların düşüp şimşeklerin çakması tanrıların gazabına yorulur, bu gazaptan kurtulmak için adaklar adanır, dualar edilirdi. Ateş, semavi dinlerde cehennemde bir ceza aracı olarak anlatılırken ilkel çağlarda da benzer anlamlar taşımaktaydı. Bu inançların kimi öylesine güçlü ve dinamik bir karaktere sahip olmalıdır ki, günümüze kadar ve günümüzde, semavi dinlere rağmen, varlıklarını korumaktadırlar (Kalafat, 1999).

Ateş, bunların yanında insanların tutkularını, arzularını, yeniden doğuş ve dirilişlerini, yıkımları, yok oluşları ve kötülüğü de içeren bir semboldü. Ateş, hayatın temeli ve bütün insanlığın en önemli varlığıdır. Bundan dolayı bütün insanların ateşe saygı göstermesi ve ateş hakkında bazı şeyleri düşünmesi normaldir (Ögel, 1995).

Yöntem

Aborijin efsanelerinde ateş motifinin nasıl kullanıldığının incelendiği bu çalışmada nitel araştırma tekniği kullanılmıştır. Nitel araştırma, "gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel bilgi toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır" (Yıldırım, 1999, s. 7).

Verilere ulaşmak için Türkçe ve İngilizce kaynaklar incelenip doküman analizi yapılmıştır. Bunun yanında Avustralya'da farklı eyaletlerde bulunan Aborijin toplum ve kültür merkezlerindeki kaynaklar taranmış ve bazı düşzamanı anlatıcılarıyla görüşülmüştür. Özellikle Queensland Eyaleti Cairns kenti Kuranda National Park sahasında yaşayan *Yidin Kabilesi* üyeleriyle 5 gün boyunca beraber yaşanmış ve eski kabile gelenekleri çerçevesinde yaşam tecrübesi edinilmiş ve ilk ağızdan Aborijin kültürü, inançları ve yaşayışı hakkında deneyimlenerek bilgi toplanmıştır.

Sonrasında elde edilen efsaneler şu ana kadar farklı yazarlar tarafından yazıya aktarılanlarla karşılaştırılmış ve bir edisyon kritiğe tabi tutularak yeniden şekillendirilmiştir. Tüm bunların ardından elde edilen tüm efsaneler yeniden incelenerek yeterli veri sağlanamayan efsaneler elenmiştir. Bu tespit çalışması ile keşfedici araştırma amaçlanmıştır. Keşfedici araştırma, "varlığı bilinmeyen bir şeyi ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır" (Sümbüloğlu ve Sümbüloğlu, 2002, s.79).

Elde edilen tüm kaynaklar daha sonra doküman analizine tabi tutulmuş, araştırma konusu ile ilgili bölümler ayıklanmış ve bu bölümler metin analizi yöntemiyle incelenerek bulgular elde edilmiştir.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bu araştırmanın evreni İngilizce ve Türkçe olarak yayınlanmış Aborijin efsaneleri yanında bazı kabileler ziyaret edilerek derlenmiş Aborijin efsaneleridir. Toplanan kaynaklar araştırma konusu ile ilgili bir tasnife tabi tutulmuş ve içlerinden sadece ilgili konuyla bağlantılı efsaneler incelenmiştir.

Elde edilen bulgular, bu materyaller üzerinde yapılan analizlere dayandırılmıştır. Bu yöntemle göre, "Araştırmacı, evren ile ilgili bilgilerine ve öngörülerine dayanarak, evreni temsil edebileceğini düşündüğü bir küme, birkaç örnek, denek üzerinde çalışır." (Ural ve Kılıç, 2011, s. 43).

Araştırmanın örneklemi ise tespit edilen efsaneler içinde ateş motifinin ana motif olarak kullanıldığı efsaneler teşkil etmektedir. Bu bakımdan çalışmada amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

Araştırmada Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu çalışmada birincil veriler, farklı eyaletlerde yaşayan Aborijin kabilelerinden düşzamanı anlatıcıları ve kabile bilgisi kabul edilen yaşlılardan elde edilmiştir. Araştırmacı, Aborijin Community Center'ları ziyaret etmiş, buralardaki belirli zamanlarda yapılan topluluk görüşmeleri ve geleneksel törenlere katılmış, alınan notlar ve kayıtlar daha sonra araştırmacı tarafından yazıya aktarılmıştır.

2024 yılı Ocak ayı başlarında ise Avustralya'da hâlâ yoğun bir Aborijin popülasyonuna sahip Queensland eyaleti Cairns şehrine gidilmiş ve bu şehre bağlı Kuranda köyünde Yidin adlı Aborijin kabilesiyle 5 gün geçirilmiştir.

Bu beş gün zarfında Aborijin kültürü, inancı, yaşamı ve efsaneleri hakkında ilk kaynaktan veriler toplanmıştır. Daha sonra yazıya aktarılan veriler, aynı konu hakkında yazılan David Unapion başta olmak üzere Daisy Bates, Melva Jean Roberts, Anne Barlett, Anne-Katrin Eckerman, Mircae Eliade gibi yabancı kaynakların yanında Eser Coşkun, Hikmet Uğurlu ve Hakkı Şah Yasdıman gibi Türk yazarların kitaplarındaki verilerle karşılaştırılarak metin analizi yapılmıştır.

Araştırmada kullanılan ikincil veriler ise Avustralya ve Türkiye'den temin edilen kitap ve dergilerin yanında internet üzerinde mevcut dijital kütüphaneler aracılığıyla oluşturulmuş verilerdir. Bu veriler de daha sonra metin analizinden geçirilmiş ve elde edilen bulgular kaydedilmiştir. Toplanan veriler metin okuma yöntemlerinden yorumlama biçimi ile analiz edilerek metinlerde olmayan bilgilere metindeki bilgiler yoluyla ulaşılmaya çalışılmıştır (Günay, 2007).

BULGULAR ve YORUMLAR

İnsanlığın varlığını sürdürmesi ve gelişimi için belki de en önemli buluşlardan biri de ateştir. Hem soğuğa karşı insanı koruması hem karanlığı aydınlatması hem de yiyeceklerini pişirmesi, insanın ateşe büyük önem vermesinin temellerinden biridir.

Ateşe duyduğu saygı, insanın bazı kültür ve toplumlarda ateşi kutsallaştırmasına ve ona tanrılık payesi vermesine yol açmıştır. Ateş, ilkel toplumlardan başlayarak tapınılan bir nesneye dönüşmüş, buna da ateşin aslında tanrılara ait bir varlık olarak görülmesi sebep olmuştur.

Bunun yanında ateşin temizleyici bir nesne ve ceza unsuru olarak algılandığı toplumlar da vardır. Bu sebeple suçluların veya günahkarların manevi temizlenme adına yakılması yüzyıllar boyunca insanlığın başvurduğu acılı bir yöntem olmuştur. Benzer bir inanç ise semavi dinlerde ahirette cehennem ateşi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Avustralya yerlilerinde erkek çocuklar topluluğa kabul edilirken müstakbel kayınvalidelerinin verdiği bir ateş çubuğunu alırlar. Onlar sünnet icrasını da bir ateş çubuğu vasıtasıyla yaparlar. Topluluğa yeni kabul edilmiş erkek çocuk, kadınlar tarafından ateşe tutulur. Böylece çocuğun temizlendiğine inanılır. (Tanyu, 1994).

Pek çok kültürün efsane ve destanlarında insanın ateşten faydalanması için tanrı(lar)dan ateşi çaldığı ya da tanrı(lar)ın insana içinde bulunduğu acınası durumdan dolayı ateşi hediye ettiği anlatılır.

Aborijin kültüründe de başta Yunan mitolojisi olmak üzere pek çok farklı mitolojideki benzer ateşin çalınması ve insanların hizmetine sunulmasının anlatıldığı efsaneler bulunmaktadır. Bu efsaneler genelde ateşin sahip olmasına rağmen bencillik, açgözlülük ve kıskançlık yüzünden ateşi başkalarından saklayıp gizleyen kimselerden ateşin bir hileyle alınıp insanlığın hizmetine sunulmasını veya soğuk yüzünden yaşamın çok zorlaştığı zamanlarda ateşin yapılan dualar neticesinde *Büyük Ruh* tarafından insanlığa hediye edilmesini anlatır.

Efsanelerin ilk bölümünde ateşi başkalarıyla paylaşmaktan kaçınan kimseler genelde ateşi kaybettikleri gibi aynı zamanda bencillik ve açgözlülüklerinin cezasını da farklı yollarla çekerler. Bu iki farklı anlatıma ait efsanelerden bazıları şunlardır:

Ateşe Sahip Olup Bunu Gizleyenlerden Ateşin Çalınması ile İlgili Efsaneler:

Kırmızı Tepeli Kakadudan Ateş Nasıl Çalındı: Bu efsaneye göre çağlar önce, düşzamanında şu anda çalılıklarda yaşayan güzel kuşların ve ürkek hayvanların çoğu insandı. Bir gün, gün batımına doğru, bir kabile avdan dönerken, uzun bir mızrak ve boş bir *dilly çantası* taşıyan çok yaşlı bir adamla karşılaştılar.

Yaşlı adam onlara yaklaştığında barışın simgesi olarak mızrağını toprağa saptı ve şöyle dedi: Uzağa yolculuk ettim kardeşlerim ve halkımın avlanma alanını terk ettiğimden bu yana pek çok ay geçti. Karalara doğru yolculuk yaptım. Büyük suların sesinin gürleyen gök gürültüsü gibi olduğu, gri sisler içinde gizlenmiş dağların ötesinde ne kuşların ne de hayvanların olduğu ve güneşin yüzünün sonsuza dek gizlendiği, ötedeki büyük kırmızı ovalara geçtim.

Şafağın ötesindeki ülkeye dinlenmeden yolculuk ettim ve birçok tuhaf macera yaşadım. Artık yaşlandım ve halkım rüzgarın önündeki ölü yapraklar gibi dağıldı ve ben onları aramadan önce izin verirsiniz bir süre yanınızda dinlenmek isterim. İyiliğinize karşılık ben de size güneş ateşinin sırrını anlatacağım. İcinizden cesur olan onu kabilenize getirsin.

Kabilenin bilgeleri yaşlı adamı yanlarında kamp yerlerine götürmeye karar verdiler. Oraya vardıklarında akşam yemeği hızla hazırlandı ve yorgun yolcuya en lezzetli lokmalar verildi. Aborijinler daha sonra yaşlı adamın etrafında bir daire oluşturdular ve heyecanla onun hikayesini beklemeye başladılar.

O zamanlar ülkede yangın bilinmiyordu. İnsanlar, güneşin sıcaklığının tadını çıkarırken, kar büyük beyaz bir örtü gibi yağdığı ve soğuk rüzgar ürkütücü bir şekilde uğuldayıp iliklerine kadar dondurduğunda, onları ısıtmak için gökten ateşi nasıl alabileceklerini sık sık merak ediyorlardı. Yiyeceklerini nasıl pişireceklerini ya da mızrak uçlarını ateşte nasıl sertleştireceklerini bilmiyorlardı ama ateşi yalnızca ısınmak için arzuluyorlardı. Yaşlı adam kalçalarının üzerine çömeldi, keseli sıçan derisinden halısını etrafına sardı, sanki gizli bir düşmandan şüpheleniyormuş gibi çalılarının karanlığına baktı ve kendini rahat ettirdikten sonra macera dolu yolculuğunu anlatmaya başladı:

Doğuya doğru, güneşi gizleyen dağların ötesine yolculuk ettim, dedi. Derelerde su artık akıyordu, su birikintileri kurumuştur. Su almak için geldikleri nehrin yatağında pek çok hayvan susuzluktan ölmüştü. Ölümün gölgesi tüm araziye sarmıştı. Yoluma düşmesin diye hiç dinlenmeden hızla ilerledim. Bir gün dilim ağzımdayken, bacaklarım bir çocuk gibi zayıfken, uzakta pırl pırl bir su birikintisi gördüm. Ona doğru koştum ama ona ulaşmadan defalarca düştüm, zayıflığım o kadar büyüktü ki sonunda ona ulaştım ama gecenin karanlığı üzerime çöktü ve güneş gökyüzünde yüksekte olmasına rağmen uyudum.

Uyandıgımda kulaklarımda sineklerin vızıltısını andıran gürültülü bir ses duydum ve artık bacaklarım beni taşıyamıyordu. Kendimi su birikintisine sürükledim ve su içmek için başımı eğerek ağzımla sıcak, kuru kuma dokundum. Suyun parlak bir kum yatağı olduğunu sanıyordum. Kötü bir ruh beni ele geçirdi ve ellerim yırtılıp kanayana kadar kumun derinliklerine daldım. Kum sertleşti ve sonunda bir su damlası ortaya çıktı. İçmeme yetecek kadar olana kadar yavaş yavaş arttı.

Orada bir gün dinlendim, sonra dinç olarak yoluma devam ettim. Günler sonra birçok yüksek ağacın yetiştiği bir ülkeye geldim. Bir sabah, güneş dağlara tırmanmadan önce, ağaçların arasından onun ateşinin parıldadığını gördüm. Gördüğüm manzara karşısında şaşırarak ihtiyatla yaklaştım ve sonra Kakadu (bir çeşit papağan) Mar'ın ateşi tepesinin altından alıp yolunu aydınlatmıştı gördüm.

Aceleyle kuru bir dalın üzerinde durdum ve dalın çıtırtılarını kakadunun dikkatini bana çekti. Bana bir mızrak fırlattı ve ben de kaçmak zorunda kaldım. Birçok yorucu gün ve geceden sonra halkımın kamp alanına vardım ama onlar artık orada değildi. Sonra sizinle tanışana kadar onların izinden gittim. Eğer kabileniz arasında benim uzun ve yorucu yolculuğumun tehlikeleriyle yüzleşecek ve Mar'dan, yani kakadudan, ateş alacak kadar cesur biri varsa, o zaman onun adı kıyamete kadar tüm insanların dilinde hoş bir kelime olacaktır.

Kabile bu hikâyeyi duyunca çok heyecanlandı. Sonunda kakaduyu büyük bir corroboree'ye (danslı şölen) davet etmeye ve o eğlenirken ateşi çalmaya karar verdiler. Büyük ziyafetin yapılacağı gün geldi, çattı. Dans edildi, şarkılar söylendi ve dövüş gösterileri yapıldı. Daha sonra Mar'a yemesi için bir parça kanguru eti teklif ettiler ama o bunu reddetti. Daha sonra kendisine sunulan kanguru derisini kabul etti ve kampına götürdü. Ziyafet bitmişti ama hâlâ ateşleri yoktu.

Çok küçük bir çocuk olan Prite, kakaduyu kampına kadar takip etmeye karar verdi. Çok yorulana kadar dağların üzerinden Mar'ı takip etti ve tam geri dönmek üzereyken kakadunun tepe tüylerinin altındaki ateşi aldığını gördü. Daha sonra kampa geri döndü ve kabile üyelerine yaşlı adamın hikayesinin doğru olduğunu anlattı. Bu merak uyandırıcı soru gece geç saatlere kadar tartışıldı ve sonunda Robin Tatkanna'nın yeniden yolculuğa çıkıp imrenilen ateşi çalmaya çalışması konusunda anlaşmaya varıldı.

Tatkanna, ertesi sabah erkenden uzun yolculuğuna çıktı ve bir süre yolculuk ettikten sonra kakadunun kampına ulaştı. Mar'ın tepesinden ateşi alıp bir ateş çubuğu yakmış olduğunu görmek için tam zamanında geldi. Bu sopyayla kabilenin kendisine verdiği kanguru derisinin tüylerini yaktı.

Tatkanna ateşi çalmaya o kadar hevesliydi ki çok yaklaştı ve göğüs tüylerini yaktı; bu yüzden adı Robin Redbreast'ti (Kızıl Gerdan). Tatkanna'nın tüyleri yandığında çok korktu ama cesurca hareket etmeye karar verdi. Ateşe koşarak bir ateş sopası kaptı ve kaçtı. Aceleyle etrafındaki kuru otları ateşe verdi ve kısa sürede bütün çalılık alevler içinde kaldı. Yangın, dağlardaki sel sularının sesi gibi gürledi. Kuşlar ve hayvanlar, yeşil ağaçlara sığınmak için onun önünde yarıştı. Yangın, önündeki her şeyi silip süpürdü ve arkasında dumanlı kara bir iz bıraktı. Uzun bir ağaç düştüğünde, havada altın rengi kıvılcıklar uçuşturdu ve alevlerin gökyüzündeki kırmızı yansıması güneşin doğuşu gibiydi.

Kakadu, ateşin çalındığını ve artık hiçbir zaman bir daha ona tek başına sahip olamayacağını anladığında çok sinirlendi. Nulla-nulla'larını (bir tür kısa mızrak) alarak Tatkanna'yı öldürmek için onu aramaya çıktı. Mar,

kabilenin kamp alanına vardığında, henüz küçük bir çocuk olan Tatkana çok korkmuştu ve arkadaşı Kokaburra Quartang'a onu koruması ve kendi yerine dövüşmesi için yalvardı.

Quartang bunu yapmayı kabul etti, ancak feci şekilde dövülüp ağaçlara uçmaya zorlandığında aslında çok da kavga tecrübesi yoktu. Kakadu Mar, kampına üzüntüyle döndü. Kabile, ardıc kuşunun cesaretinden dolayı çok memnun kaldı. Kırmızı tepeli bir kakadu gördüğünüzde, ondan ateşin nasıl çalındığını hatırlayacaksınız. Kakadunun hâlâ çok güzel bir kırmızı ibiği vardır ve Leadbeater'ın kakadusu olarak bilinir. Robin Kızılgardan aynı zamanda büyük başarısının anısına kavrulmuş tüylerini de hâlâ korumaktadır (Yılmaz, 2024, kişisel iletişim).

Misk Faresinden Ateşin Çalınması: Bu efsaneye göre ise ateş, bu fare tarafından bulunmadan önce tüm yiyecekler çiğ yenir, kışın dondurucu soğukunda ise çok ısırap çekilip herkes çok üşürdü. Geceleri ay ışığı etrafı çok aydınlatmadığında ise etraf karanlığa gömülür ve gece korkuyla uyunulurdu.

İşte o zamanların birinde yeni evli bir misk faresi karısına daha konforlu bir ev bulmak amacıyla yola çıkarken karısı kocasına çok güzel bir rüya gördüğünü söyledi ve anlatmaya başladı:

Hani evlenmeden önce sık sık bulduğumuz, çok güzel nilüferlerin açtığı o su birikintisini hatırlıyor musun? Bir kütüğün üstüne oturup tatlı tatlı nasıl da sohbet ederdik! İşte o anları düşünürken tertemiz sudan bir yusufçuk çıktı, hızlıca bir nilüferin üstüne konup bir süre oturduktan sonra tekrar sudan çıktığı yere döndü ve oranın etrafında uçmaya başladı.

Ardından sudan büyük bir kabarcık çıkıp nilüfere doğru gidince yusufçuk da onun peşinden gitti. Bu sırada pek çok yusufçuk belirdi ve hep beraber kabarcığı alıp nilüferin üstüne koydular. Ben şaşkınlıktan bu olup bitenin ne olduğunu anlamaya çalışırken birden şimşek gibi bir ışık gözlerimin önünden geçiverdi. Anladım ki bu nilüferin ruhuydu.

Tam o esnada kabarcık patlayıverdi ve nilüferin göğsünde güzeller güzeli bir bebek misk faresi yatıyordu, ah bir görsen ne güzel manzaraydı gördüğüm.

Genç misk faresi karısının rüyasını dinledikten sonra uzun uzun düşündü sonra karısını öperek anlatılan o eski buluşma yerine gitti. Karısına yapacağı evi burada yapmaya karar verip uygun yer aramaya başladı. Birkaç kez su birikintisinin etrafında dolaştı. Birikintinin üst kısmında bir yer beğenip bir kafur ağacının altını kazmaya başladı.

Misk faresi kazmaya devam ederken bir engelle karşılaştı. Karşılaştığı engel, ağacın kocaman köküydü. Çok öfkelenildi ve kökün etrafını dişleriyle kemirmeye başladı. O kadar hırsıyla kökleri ısırdı ki birden dişlerinin şiddetinden köklerden kıvılcımlar çıktı. Bu durum hırsıyla ısırdığı her defasında tekrar etti. Sonunda zemini yumuşak otlarla kaplayıp evi yapmayı bitirdi ve karısının yanına gitti ve ondan kendisini takip etmesini istedi.

Sonra sessizce yeni evlerine taşındılar. Kadın, eve girince birden içeride farklı bir rahatlama hissetti. Biraz sonra uzandı ve derin bir uykuya daldı. Kadın uyanınca misk faresi ona muhteşem keşfini anlattı ve dişleriyle nasıl ateş yaktığını gösterdi. Ateş, çok ihtiyaç hissedilen bir buluş olduğu için bunu önce anne, baba ve kardeşleriyle paylaştılar. Kısa bir süre sonra tüm misk fareleri arasında haber yayılmıştı ve herkes toplanıp geldi ve ateşin nasıl yakılacağını öğrendiler. Ateşin sıcaklığı onları öyle mutlu etmişti ki bu sırrı saklamaya karar verdiler. Bunu ne kaplumbağalara ne su kuşlarına ne kanguru ya da dingolara ne de herhangi bir canlıya söyleyeceklerdi. Aralarında anlaşıp ayrıldılar.

Ateş sayesinde misk faresi kabilesi artık her türlü hava ve iklimde soğuktan etkilenmeden rahat rahat yaşamaya başladılar. Yalnız geceleri yaktıkları ateşin aydınlığı kaplumbağalar, vombatlar, kangurular ve daha başka kabileler tarafından görülüyordu. Bir gün bir kaplumbağa merak edip ışığı görmeye gidecek olursa da misk fareleri çok akıllıydı. Birinin yaklaştığını gördükleri anda hemen ateşi söndürüyorlardı. Sonunda bu gizemi çözmek için şahin kabilesi olaya el attı.

Bir şahin gündüz vakti hava oldukça berrakken yola koyuldu. Gökte yükselmeye başladı, öyle çok yükseldi ki gökte bir nokta kadar küçüldü. Şahinin gözleri o kadar keskindi ki etraftaki tüm nehirleri, ağaçları ve görülebilen her şeyi dikkatle taradı. Sonunda misk farelerinin çubukları sürterek nasıl ateş yaktıklarını gördü.

Şahin, o yükseklikten adeta yıldırım düşer gibi yere doğru uçtu, o kadar hızlıydı ki misk fareleri onu görünce adeta felce uğrayıp donakaldılar ve ateşi saklayacak vakit bulamadılar. Şahin, misk faresini kaptığı gibi tekrar göğe yükseldi ve korku içindeki fareye derhal sırrını söylemesini yoksa onu aşağı atacağını söyledi. Can korkusu fareye her şeyi anlattı ve böylece ateş bencil farelerden alınıp tüm canlılara verildi (Unapion, 2003, s. 195).

Kondole ve Ateş Ağacı: Güney Avustralya yerlilerine ait bu efsaneye göre ise güneşin etrafı yakıp geçtiği, dini törenlerin yapıldığı günlerde insanlar o kadar terlemiş ki bu terlerden birçok dere oluşmuş. Her şeye rağmen törenler devam ediyor ve akşama kadar da sürüyormuş. Etrafa karanlık çökünce insanlar ne yapacaklarını şaşırılmışlar çünkü ateş yakmayı bilmiyorlarmış. Birden akıllarına Kondole gelmiş.

Kondole, etrafta ateşe sahip tek adammış ve dev gibiymiş. Törene ateşini de getirir umuduyla onu da davet etmişler ama anlayışsız Kondole törene gelmesine rağmen ateşi getirmemiş ve gelirken de kimsenin bulamayacağı bir yere saklamış. Onun bu bencilliğine herkesin canı çok sıkılmış ve herkes öfkelenmiş. Onu ateşi getirmesi için ikna etmeye çalışmışlar, türlü yollar denemişler ama nafiye, Kondole ateşin yerini söyleyemiyormuş.

Kondole dev gibi ve çok güçlü olduğundan onu zorlayamıyorlarmış. Sonunda adamın birinin tepesi atmış, Kondole'nin sırtına tırmandığı gibi mızrağını adamın kafasının arkasına saplamış. Kondole daha ne olduğunu anlayamadan törene katılanlar türlü hayvanlara dönüşüvermişler. Kimi kanguru, kimi opossum kimi de daha başka hayvanlar olmuşlar. Farklı kuşlara dönüşenler havaya uçmuş, suya girer girmez balığa evrilenler de şıp şıp yüzmüşler.

Dev Kondole ise can havli ve büyük bir acıyla kendini denize atıp kocaman bir balınaya dönüşmüş. İşte balinaların su fışkırttıkları yer aslında Kondole'nin kafasının arkasından mızrak yediği yermiş.

Kondole balınaya dönüşüp suda kaybolunca Turdun adlı bir adam Kondole'nin ateş yanan sopasını aramaya karar vermiş. Bu araştırma çok uzun sürmemiş çünkü Turdun bir gün bir saman ağacının ışıkla parlamakta olduğunu görmüş. Ateş meğerse zamanla saman ağacının kuru çiçek saplarını tutuşturmuş.

O günden sonra Aborijinler ne zaman ateşe ihtiyaç duysalar hemen saman ağacının kuru çiçek sapını daha sert bir ağaçla ovuşturup ateş yakarlar (Uğurlu, 2019, s. 63-64).

Büyücü Goodah Efsanesi: Efsaneye göre Goodah ateşe sahip tek insandı ve onu kendine saklayıp kimseyle paylaşmak istemiyordu. Onun bu bencilliği ateşten istifade etmek isteyen kabileleri çok kızdırmıştı. Günün birinde Goodah ateş yakıp yemeğini pişirmek üzereyken kabilelerin ileri gelenleri bir araya gelip büyük bir hortum oluşturdular.

Her şeyi önüne katıp göğe savuran hortum, ateşi de alıp yukarılara çıkarmış ve sonra dört bir yana savurmuş. Bu sayede dört bir tarafta yanan ateşlerden herkes kullanmaya başlamış. Ateşini kaybettiği için herkesin alay konusu olan Goodah ise herkese küsüp kendini dağlara atmış ama intikam planları da yapmadan duramamış.

Goodah aynı zamanda yağmur adam olarak da bilinirmiş. Tüm büyücülük hünelerini gösterip korkunç bir fırtına çıkarmaya ve dört bir yanda yanan ateşleri sonsuza kadar söndürmeye ant içmiş.

Ateşi Goodah'tan alan kabile üyeleri ise ateşin keyfini çıkarıyor, avlarını pişiriyor, sıcaklığıyla gece soğukta ısınıyor ve aydınlanıyorlarmış. Günlerini keyif içinde dans ederek geçiriyorlarmış. Tecrübeli kabile yaşlıları ise Goodah'ın bu işin peşini bırakmayacağından eminmiş, o yüzden önlem olarak kendilerini yarasaya dönüştürüp yanan ateşten aldıkları küçük kor parçalarını etraftaki bazı ağaçların içine saklamışlar. Böylece ateşin tek düşmanı olan su, yağmur olup yağdığı anda ateşler korunabilecekmiş.

Yarasa yaşlılar tam işlerini bitirip kamp yerine dönecekleri sırada Goodah'ın büyüü fırtınası etrafı kasıp kavurmaya başlamış, öyle bir yağmur yağıyormuş ki sanki gök delindi zannetmişler. Kamptaki ateş hemen sönmüş ve etrafı büyük bir sel kaplamış, öyle ki tüm arazi dümdüz olmuş.

Canlarını fırtınadan zar zor kurtaran kabile üyeleri, bu sefer de soğuktan donmaya başlamışlar. Ateşin sönmüş kaybolmasından dolayı çok üzgünlermiş. İşte tam o sırada kabilenin bilge yaşlıları tepelerdeki ağaçlara sakladıkları ateşten bahsetmişler. İnsanlar bu habere inanmamışlar önce. Hemen koşup ağaçlara bakmaya gitmiş birkaçı. Çubukları ağaçlara sürtünce tekrar ateşin yandığını görmüşler ve müjdeyi diğerlerine vermişler. Herkes bayram edip kutlamış bu olayı. Bir daha da ateşsiz kalmamışlar (Uğurlu, 2019, s. 105-108).

Saklanmış Ateş Efsanesi: Avustralya'nın kuzey kıyılarında yaşayan Aborijinler ise ateşin bulunması ile ilgili başka bir efsane anlatırlar. Bu efsaneye göre bir gün iki kadın arkadaş, yağmurlu, şimşekli, yıldırımlı bir fırtınaya yakalanmışlar. Bunun üzerine hemen bir ağacın altına sığınmışlar ama bir yıldırım gürlütiyle ağaca düşmüş ve ağacı paramparça etmiş.

Kadınlar korkuyla yere yatıp fırtınanın bitmesini beklemişler. Ortalık yatışınca paramparça olan ağacın bazı parçalarından daha önce hiç görmedikleri bir ışığa rastlamışlar. Meraklı kadınlardan biri bu ilginç ışığı tutmaya karar vermiş ama dokunur dokunmaz eli yanınca çığlığı basmış. Ateşin elini ısırdığını zannetmiş önce ama bu ısırık yılan ısırığı gibi de değilmiş.

Ateşin karşısında merakla bakışırken birden bir sıcaklığın bedenlerini ısıttığını fark etmişler. Daha sonra ateşte yemek pişirmeyi öğrenmişler ve böyle pişen etlerin çok lezzetli olduğunun farkına varmışlar. Buldukları ateşten o kadar mutlularmış ki bunu aralarında bir sır olarak saklamaya karar vermişler.

Ateşi alıp karıncaların topraktan yaptıkları bir tepeceğin içine saklamışlar. Her ne kadar burası kamptan biraz uzak olsa da gerektiğinde oraya gidip yemeklerini pişirip afiyetle yemişler. Her sırrın bir gün açığa çıkma vakti olduğu gibi kadınların sırrı da uzun süre saklı kalmamış.

Kadınların oğulları bir gün annelerinin sırlarını öğrenmiş ve bunu herkesten sakladıkları için çok kızmış ve kendilerini birer timsaha çevirmişler. Pusuya yatıp annelerini beklerken kadınlar çıkagelmiş. Kadınlar bir su birikintisinde nilüfer çiçeklerinin yumrularını toplarken timsaha dönüşen çocuklar usulca sokulup kadınları suya çekmişler. İki kadın neye uğradıklarını anlayamadan boğulup ölmüş.

Ateşi ele geçiren iki oğul ne yazık ki aynı anneleri gibi bencilliğe düşüp ateşi saklamaya karar vermişler. Bir gün ateşin yanına giderken alevler dört bir yanı kaplamış, yer gök alev almış sanki. Meğer ateş saklandığı yerde patlayıp etrafa dağılmış ve her bir kuru dal parçasına kadar yayılmış.

İşte o günden beri Aborijinler iki kuru dal parçasını sürterek içlerinde saklı ateşi çıkarmayı öğrenmişler. Annelerini boğan iki çocuk ise tekrar timsaha dönüşüp bir daha insan olamamışlar, acı ve ıstırapla yaşayıp durmuşlar (Uğurlu, 2019, s. 133-134).

Ay Meeka'dan Ateşin Çalınması: Bu efsaneye göre de her yerin çok soğuk olduğu ve ateşin bilinmediği devirlerde Ay Meeka dışında kimsenin ateşi yokmuş. İnsanlar etlerini pişirmeden çiğ yer, ısınamadıkları için de tir tir titrerlermiş.

Meeka bencilce davranır ve ateşi kimseye vermezmiş. Ateş, Meeka'nın kuyruğunda saklıymış. Kumru ve atmaca amca-kuzenlermiş ve bir gün oturup konuşurken bu soğuğa daha fazla dayanamayacaklarına karar vermişler. Aralarında anlaşır Meeka'nın yaşadığı mağaraya gidecek ve ateşi ondan alacaklarmış.

Ateşi almak için yola çıktıklarında yarı yolda kumru hastalanmış. Yerlerde yatıp bütün gün acıyla inlemiş. Atmaca yanına oturunca kumru kanatlarını çırpılmış ve haykırarak iyileşmiş. Mağaraya geldiklerinde Meeka'yı otururken bulmuşlar. Kumru ve atmaca belli etmeden yavaşça sürünerek yaklaşmışlar ve kumru ileri atılıp ateşi Meeka'nın kuyruğundan çalmış. Amca-kuzen ateşi çaldıkları gibi kaçmışlar. Meeka, ateşini geri almak için hemen kumrunun peşine düşmüş ama kumru çok hızlıymış. Bu arada koşarken küçük büyük demeden tüm ağaçları ateşe veriyormuş. Öyle ki kısa zamanda tüm ağaçlar sanki meşaleye dönmüş. Ağaçların yandığını gören insanlar sevinçle birbirine atmaca ve kumruyu gösterip onları alkışlıyorlarmış.

Kumru, insanlar ne zaman ihtiyaç duyarsa o zaman ateşi alsınlar diye pek çok ağacın içine ateşler bırakmış. Bu arada Meeka da pes etmemiş, kumru ve atmacayı kovalamaya devam ediyormuş. Meeka aslında çok üzüldüğü için ateşin peşindeymiş ve onu geri alabilmek için planlar yapmaya başlamış.

Bir gün yeryüzünü kaplayan deniz kadar büyük bir tufan getirmiş, bu tufanın kumrunun yaktığı tüm ateşleri söndüreceğini umuyormuş. Ama kumru sandığından daha akıllıymış, ateşi suların ulaşamayacağı kadar yüksek bir yerde saklıyormuş. Sular geri çekilince artık Meeka'nın yapacağı bir şey de kalmamış.

Ondan sonra insanlar ne zaman yemek pişirmek, ısınmak ya da aydınlanmak için ateş yaksalar kumru ve atmaca adına şarkılar söyler olmuşlar. Meeka ise bir daha kuyruğunda ateş saklamamış ama kumru ve atmacayı ne zaman görse huysuzlanıp tıslar ve ıslık çalarmış (Bates, 2011, s. 27-29).

Büyük Fare Kwenda Efsanesi: Bu efsaneye göre o sıralarda ateşe sahip tek canlı Büyük Fare Kweenda'yıymış. Ama bu fare çok bencil, açgözlü ve kurnaz bir fareymiş. Ateşi kuyruğunun altında saklar ve asla insanlara vermezmiş. Ne zaman insanlar fareden ateş istese hep bende ateş yok, diyerek onlara yalan söylüyorlarmış. Bu cevap insanları çok kızdırmış çünkü farenin kuyruğunun altında yanan ateşi görebiliyorlarmış.

Bir gün Şahin Kwidderuk ve kuzeni Kumru Wata soğuktan titreyerek konuşurken ateşi alıp insanlara vermeye karar vermişler. İnsanların soğuktan titreyerek dolaşmaları onları çok üzüyormüş. Fareye gidip önce güzellikle istemeye karar vermişler ve farenin yuvasına gitmişler.

O sırada fare et pişirmekteymiş ve etin güzel ve lezzetli kokusu etrafa yayılıyormuş. Şahin ve Kumru o gün çiğ et yedikleri için bu güzel koku onları çok etkilemiş ve fareden kendilerine de ateş vermesini rica etmişler. Fare ise pişkince onda ateş olmadığı yalanını söylemeye devam etmiş.

Bunun üzerine ondan biraz uzaklaşan şahin ve kumru, bu bencilliğinden dolayı ateşi fareden çalmaya karar vermişler. Birkaç gün boyunca fareyi takibe almışlar. Fare bir gün yuvasının dışında sırtından dumanlar çıkarıp gülümseyerek oturuyormuş çünkü ateşin sadece onun olmasından dolayı çok mutluymuş.

Fare böyle gülerken birden şahin ve kumru yanına gelip iki yanına oturuvermişler. Onunla hiç konuşmadan dört bir yandan sıkıştırıp yavaş yavaş denize doğru sürüklemeye başlamışlar. Deniz Waddarn aslında farenin amcasıymış. Şahinle kumru fareyi denizin ucuna kadar itince fare can havliyle amcası denize ateşini alması için seslenmiş.

Şahinle kumru tam onu denize atacaklarken fare ateşini amcası denize fırlatmış. Denize doğru giden ateş, düşerken kumrunun sakallarına değmiş ve sakalları yanmaya başlamış. Bu durumdan şahin ve kumru oldukça mutlu olmuşlar, hemen geri dönerken insanlar her zaman ateşi bulabilsinler diye kumrunun sakallarındaki ateşten ağaçları tutuşturmuşlar.

Yanan ağaçları gören insanlar oldukça mutlu olmuş ve ateşe doğru koşup şarkılar söylemiş ve şahinle kumruyu alkışlamışlar. Artık ateşsiz zor günler geride kalmış, etlerini pişirip soğuktan korunabiliyorlarmış. Üstelik ateşin küllerinin de yaralarına iyi geldiğini fark etmişler. İnsanlar daha sonra danslı törenler düzenleyip ateşi onlara getiren şahin ve kumrunun hikayelerini anlatmışlar. Böylece onların yaptığı bu iyilik hiç unutulmayacakmış (Bates, 2011, s. 97-100).

Ateşi Saklayan Yaşlı Kadın: Bir diğer Aborijin efsanesine göre büyük büyük atalar zamanında yaşlı bir kadın varmış. Bu yaşlı kadın o devirde ateşe sahip tek insanmış. Diğer insanların ateşi olmadığı için çiğ et yiyor ve soğuktan tir tir titriyorlarmış.

Yaşlı kadın ise soğuklarda ateşi sayesinde ısınıyor ve etini de pişirip afiyetle yiyormuş. Kadının barınağı kum ve otlarla kaplı ıssız bir yerdeymiş. Ne zaman birileri gelip ondan ateş istese kumda derin çukurlar açıp ateşi oraya saklamış. Bugün Büyük Avustralya Körfezindeki sahiller boyunca görülen bütün kum tepeleri işte o yaşlı kadının ateşi saklamak için açtığı çukurlarmış.

Bir gün Doğan Gırgırr ve Mavi Güvercin Karrgain biraz ateş istemek için kadının barınağına gitmişler. Kadın onları görür görmez: Ateşim yok benim, deyip ateşi kaptığı gibi kollarının altına saklamış. Aslında kadının koltuk altlarından ateşin dumanı görüldüğü için kadının yalan söylediğini biliyorlarmış. Kadının bu sözleri üzerine göğün çıkılabilecek en tepesine kadar çıkıp kadını izlemeye başlamışlar.

Yaşlı kadın elleriyle gözlerini güneşten koruyup etrafi incelemiş. Sonra yere eğilip ateşi saklamak için çukur kazmaya başlamış. Kazdıkça kazıyor ve eliyle kumları dışarı atıyormuş. Doğanla güvercin sabırla bekledikten sonra şimşek gibi yere inip ellerindeki mızrağı kadına saplayıp ateşi de alıp kaçmışlar. Bu sayede insanlar artık ne soğuktan üşümüşler ne de çiğ et yemişler. Ateş sayesinde mutlu bir şekilde yaşamaya devam etmişler. Doğan ve güvercine olan minnetlerini hiç unutmuyup her ateş yaktıklarında onlar için şarkılar söylemişler (Bates, 2011, s. 51-52).

Ateşin Hediye Edildiğine Dair Efsaneler:

Kırmızı Kuyruklu Şahin Efsanesi: Ateşin insanlara nasıl hediye edildiğini anlatan bu efsaneye göre Nyitting (buz devri) zamanlarında Joongabilbil adında bir şahin kanatlarını çırparak ateş yakabiliyormuş. O soğuk zamanlarda başka ateş yakabilen de yokmuş. Bu yüzden insanlar et pişiremedikleri için çiğ yer ve soğuktan da tir tir titrerlermiş.

İnsanlar ne zaman kart-gart, kart-gart diye sesler duysalar şahinin göğün çok yükseklerinden şimşek gibi yere inip kanatlarını çırparak otları ateşe verdiğini bilirlermiş. Hemen ateşe ulaşmak için var güçleriyle koşarlarmış ama ne yazık ki ateş sönmeden vaktinde yetişip ateşi alamazlarmış. Bu durum defalarca tekrar etmiş, şahinin tüm çabasına rağmen insanlar ateşi bir türlü alamamışlar.

Şahin bir gün eskisinden çok daha büyük bir ateş yakıp bir ağaca tüneyerek insanların ateşe ulaşma çabalarını izlemiş. Değişen bir şey olmamış, insanlar yine ateşi alamamışlar. Buna şaşırın şahin onlara neden kendi ateşlerini yakmadıklarını sormuş. İnsanlar ise nasıl ateş yakılacağını bilmediklerini söylemişler.

Bunun üzerine şahin tünediği ağacın dalını kırıp onlara vermiş. Sonra da dalı tutuşturmuş. Bunun üzerine insanlar kendi dallarını getirip tutuşturmuşlar ve dalları kabilelerine götürmüşler. Bu sayede artık herkes etini pişiriyor ve bir güzel ısınıyormuş.

Onları izleyen şahin ısınıp artık titremediklerini görüp pişirdikleri etin kokusunu almış. İnsanlara dönüp bundan sonra çeşitli ağaçlara ateşler bırakacağını ve böylece insanların hep ateşleri olacağını söylemiş. Bununla da kalmamış ateşin dalları birbirine sürtüp nasıl yakılacağını da öğretmiş. İnsanlar da o zamandan beri şahinin verdiği ateşi korumuşlar (Bates, 2011, s. 34).

Byamee'nin Ateşi Hediye Etmesi Efsanesi: Yeni Güney Galler civarlarında anlatılan bu efsaneye göre dev kanguruların yaşadığı dönemlerde üç metrelik kanguruların saldırılarına uğrayan insanlar, rahatlıkla etrafta avlanamaz olmuş ve kanguru saldırılarıyla her geçen gün sayıları azalmış. İşlerin her geçen gün kötüye gitmesi

üzerine Wiradjuri kabilesinden Wirrowaa adında cesur bir genç yüce yaratıcı Byamee'ye kendisine yardım etmesi için dua etmiş.

Onun yakarışlarını duyan Byamee, önce bu delikanlıyı sınamaya karar vermiş ve ona vücudunu beyaz kille boyamasını emretmiş. Bu aslında öyle kolay yerine getirilecek bir emir değilmiş çünkü vücudunu boyamak için gereken kil, sadece dev kanguruların yaşadığı bölgede bulunmaktaymış.

Vücudunun her yerini goannanın (Avustralya'ya özgü bir hayvan) yağı ile yağlayan genç sonra üstünü toprakla kaplamış. Başının üzerini de yapraklarla örtüp iyice kamufle olmuş. Bu sayede kangurulara yakalanmayan delikanlı, ihtiyacı olan kili alıp oradan uzaklaşmış ve vücudunu istendiği gibi boyamış.

Byamee genç adamın cesaretinden dolayı memnun olmuş ve yöre insanlarına yardım etmeye karar vermiş. Byamee ruhani yardımcılarını kabileye göndermiş, onlarda iki odunu birbirine sürterek ateş yakıp otları tutuşturmuşlar. Daha önce ateşten bihaber olan yerliler hemen dağlara doğru kaçmaya başlamış. Bunun yanında kaçan sadece onlar değilmiş, ateşlerden ürken dev kangurular da bir daha gelmemek üzere o toprakları terk etmişler. Bu sayede yöre halkı da bir daha sıkıntı çekmemiş.

Wiradjiriler hem kendilerini dev kangurudan kurtardığı hem de ateşi hediye ettiği için Byamee'ye minnettar kalmışlar. Minnet ve şükranlarının bir simgesi olarak da vücutlarını beyaz kille boyamışlar. Bugün Aborijinlerin vücutlarını beyaza boyamalarının sebebi de budur (Yasdıman, 2005, s. 105-106).

Örnek olarak alınan bu efsaneler incelendiğinde Aborijinlerin Nyitting zamanları olarak adlandırdıkları ve henüz ateş yakmayı bilmedikleri buz devrinde Avustralya'da yaşadıkları ve o zamana ait tecrübelerini efsaneler yoluyla günümüze aktardıkları anlaşılmaktadır.

Dünya üzerinde pek çok kültürde ateşe tapmanın bir ritüel olduğu bilinir ama Aborijin efsanelerinde ateşe çok önem verilmesine rağmen tapılacak bir nesne olarak algılanmadığı da başka bir gerçektir.

Aborijin efsanelerinde ateş, daha çok yaşamın devamı için değerli ve gerekli bir ihtiyaç olarak anlatılır ve bunun herkes tarafından paylaşılması gerektiği vurgulanır. İnsanlığın ortak menfaatine hizmet eden her türlü araç ve malzeme Aborijinlere göre paylaşılmalı, tek bir sahibi olmamalı ve ortak değer olarak da korunmalıdır. Bu yüzden ateş gibi herkesin hayatını kolaylaştıracak araçlar bencilce davranılarak saklanmamalı, bu konuda açgözlülük yapılmamalıdır. Bunun aksini yapanlar da sonuçlarına katlanmak zorunda kalırlar.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Mitolojik efsanelerde kullanılan başta doğa ve hayvan motifleri olmak üzere araştırmacılar tarafından pek çok motif tespit edilmiştir. Dünya üzerinde birbiriyle ilgisi ve etkileşimi hiç olmamış veya asgari düzeyde etkileşim yaşamış kültürlerin efsane ve destanlarında işlenen pek çok motifin birbirleriyle benzerlik taşıdıkları görülmüştür.

Özellikle ışık, ağaç, ay, güneş, yıldız, mağara, ateş, su gibi doğa motifleri ve at, kurt, ayı, kartal, şahin, balık gibi hayvan motifleri, üzerlerine yüklenen sembolik ve alegorik pek çok anlamla kültürlerin efsane ve destanlarında büyük yer tutarlar. Bu motiflerin çözümlenmeleri milletlerin tarih ve kültürlerine büyük katkı sağlayacağı gibi başka kültürlerle benzerliklerine de ışık tutacaktır.

Ateş motifi ise belli başlı doğa motifleri arasında en çok kullanılan ve en kuvvetli motiflerden biridir. Yunan mitolojisinden Pers mitolojisine, Amerika yerlilerinden Hint efsanelerine, Çin mitolojisinden Maya ve İnkalara oradan Afrika ilkel kabilelerine kadar ateşin bulunması ve kullanılması pek çok efsaneye konu edinilmiştir. Bu efsanelerin ortak özelliklerinin başında ateşin tanrılara ya da farklı varlıklara ait olduğu ve insanlardan saklandığı, ardından da insanoğlu tarafından çalındığı gelir. Aborijin efsanelerinde de bu iki temel özelliğin diğer mitolojilerle benzerlik göstererek işlendiği görülür.

Aborijinlerin efsanelerinde kullanılan ateş motifi, insanların yaşamlarını sürdürebilmeleri adına hayati önem taşıyan bir materyaldir. Bu materyalin bencil ellerde, kimseyle paylaşılmadan saklanması, açgözlülükle sahip olunup başka ihtiyacı olan insanlara sunulmaması bu efsanelerde çok ciddi eleştirilip ayıplanır ve tüm efsanelerin sonunda ateş, bencil ve açgözlü insanlardan alınarak herkesin kullanımına sunulur.

Aborijin efsaneleri başta yeni nesilleri olmak üzere tüm kabile mensuplarını eğitmek ve hayata hazırlamak gibi önemli bir amaç da taşıdığından bu efsanelerle insandaki kötü huyların zararları anlatılarak bir nevi hayat dersi de verilmektedir.

Bazı bilimsel verilere göre yaklaşık 60 bin yıldan fazladır Avustralya kıtasında yaşayan Aborijinlerin nesilden nesile sözlü aktarımla günümüze ulaşmış efsanelerinde son iki yüzyıl hariç hiçbir medeni toplumla etkileşime girmemelerine rağmen ateş motifi gibi dünyadaki pek çok kültürle ortak hikayelere sahip olmaları araştırılması gereken bir konudur.

Bunun yanında diğere doğa ve hayvan motiflerinin de benzerlik ve farklılıklar yönünden araştırılması bu konuda literatüre katkı sağlayacak çalışmalar olabilir.

İlkel insanlardan günümüze kadar evreni, yaratılışı ve hayatı anlama ve anlamlandırma çabası kültürler arasında farklılıklara yol açsa da çoğu milletin ortak noktalara sahip olduğu bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Alptekin, A. B. (2022). *Taşeli Masalları*. Akçağ Yayınları.
- Bachelard, G. (1999). *Ateşin Tinçözümlemesi* (Nail Bezel, Çev.). Öteki Yayınevi.
- Bates, D. (2011). *Aborjin Masalları*. Su Yayınları.
- Coşkun, E. (2021). *Son Aborijinler, En Eski Doğa ve Evren Anlayışı*. İş Bankası Yayınları.
- Eberhard, W. (1992). *Uzak Doğu Tarihi*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Günay, D. (2007). *Metin Bilgisi*. Multilingual Yayınları
- Harari, Y. (2017). *Hayvanlardan Tanrılara: Sapiens İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi*. Kolektif Kitap.
- Kalafat, Y. (1999). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Ögel, B. (1995). *Türk Mitolojisi Cilt II*. Türk Tarih Kurumu Basım Evi.
- Örücü, G. (2005). Aborijinlerin Astronomik ve Astrolojik Mitleri, *Yeni Yüksektepe Kültürel-Felsefi-Hümanist Dergi*, Sayı: 47-48. MBR Matbaa ve Basım Merkezi, Nisan- Eylül.
- Sakaoğlu, S. (1980). *Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tıp Kataloğu*. s.11, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Saman, M. G. (2020). Türk Kültüründeki İlahi Varlık Kurt Ana Ve Kurt Atanın Anadolu Geleneklerindeki Doğum Pratiklerine Etkisi Üzerine Bazı Tespitler. *Kesit Akademi Dergisi*, Say:24, s. 234.
- Sümbüloğlu, V. ve Sümbüloğlu, K. (2002). *Araştırma Yöntemleri*. Detay Yayıncılık.
- Tanyu, H. (1994). *TDV İslam Ansiklopedisi*. 4. Cilt, TDV Yayınları.
- TDK (2011). *Büyük Türkçe Sözlük*, (Haz. Şükrü Haluk Akalın). TDK Yayınları.
- Thompson, S. (1977). *The Folktale*. University of California Press.
- Uğurlu, D. (2019). *Avustralya Yerlileri Aborijinlerin Yaratılış Söylenceleri*. Dorlion Yayınları.
- Unaipon, D. (2003). *Aborijin Efsaneleri*. Epsilon Yayınları.
- Ural, A. ve İ. Kılıç. (2011). *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi*. Detay Yayıncılık.
- Yasdıman, H. (2005). *Avustralya Yerlilerinde Mitoloji ve Din*. Tibyan Yayıncılık.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi. *Eğitim ve Bilim*, 23 (112), s. 7-17.
- Yılmaz, S. (2024). Yidin kabilesi ile kişisel iletişim, Cairns, Avustralya.